

Nova personalizirana stranačka politika u Češkoj

Ladislav Cabada

U drugoj polovici devedesetih godina i u prvom desetljeću 21. stoljeća, češki je stranački sustav obično opisivan relativno stabilnim. Unatoč tome, već tijekom tog razdoblja mogle su se uočiti neke važne promjene unutar sustava

U drugoj polovici devedesetih godina i u prvom desetljeću 21. stoljeća, češki je stranački sustav obično opisivan relativno stabilnim (Cabada i Krašovec, 2012). Unatoč tome, već tijekom tog razdoblja mogle su se uočiti neke važne promjene unutar sustava. Doista, pojavila su se mišljenja da bi se za češki stranački sustav moglo reći da se nalazi između umjerenog i polariziranog pluralizma, odnosno, bolje rečeno, da oscilira između ta dva tipa (Havlík i Hloušek, 2013). U prvoj polovici devedesetih godina, razlog za takvo mišljenje bila je prisutnost dvije protusustavske stranke u parlamentu – Republikanaca na desnici i Komunističke partije Češke i Moravske (KSČM) na lijevoj. Sredinom devedesetih godina, glavni su razlozi bili važan položaj i uloga radikalne KSČM i razmišljanja o lijevoj vladi koja bi uz Češku socijaldemokratsku stranku (ČSSD) uključivala i Komunističku partiju (Hloušek i Pšeja, 2009: 516). Cabada, Hloušek i Jurek (2014) navode na zaključak da u razdobljima pojačane suradnje između ČSSD-a i KSČM-a možemo govoriti o umjerenom pluralizmu, dok jačanje veza između tih stranaka pomiče stranački sustav prema polariziranijoj situaciji.

Kada je riječ o rascjepima u češkom društvu, vidljiva su dva važna rascjepa. Prvi je socioekonomski rascjep, koja prevladava od samih početaka tranzicije (Hloušek i Pšeja 2009; Cabada, Hloušek i Jurek 2014), a drugi je također važni i još uvijek prisutni rascjep antikomunizam/komunizam, koja zadnjih godina gubi na važnosti (Hloušek i Kopeček, 2012; Krašovec i Cabada, 2013). Nakon izbora 1998., na temelju gore navedenih rascjepa stvoren je format od pet glavnih stranaka, koji je zatim funkcionirao više od deset godina. Stožerna stranka desnice bila je

Ladislav Cabada je izvanredni profesor političke znanosti na Metropolitanskom sveučilištu u Pragu, stalni gostujući znanstvenik na Nacionalnom sveučilištu za javnu službu u Budimpešti, a u razdoblju od 2012. do 2018. bio je predsjednik Srednjeeuropskog politološkog udruženja (CEPSA). E-mail: ladislav.cabada@mup.cz.

Građanska demokratska stranka (ODS), a njezin glavni suparnik na ljevici bila je ČSSD. Između tih stožernih stranaka nalazile su se dvije manje stranke – Kršćansko-demokratska unija (KDU-ČSL), koja je uglavnom predstavljala vjernike, te centristička liberalna stranka (u razdoblju od 1998. do 2006. Unija sloboda, a od 2006. do 2010. Stranka zelenih). Već smo spomenuli specifičan položaj Komunističke partije, koju je podržavalo 15 posto birača. Znakovi personalizirane politike i njezine stalne dodatne personalizacije prisutni su u češkom stranačkom i političkom sustavu od početka tranzicije (kao najvažnije, moramo spomenuti ideološko-političke rasprave Václava Havela i Václava Klause) na stranačkoj razini; naročito su lideri dviju narodnih stranaka, ODS-a i ČSSD-a, razvili pristup prema biračima i unutarstranački pristup koji se temelje na vidljivo personaliziranoj formi. Devedesetih se godina opaža stabilizirana personalna konfiguracija: lider ODS-a Klaus nasuprot lidera ČSSD-a Miloša Zemana. Takav odnos snaga obnovljen je u drugoj polovici 2000-ih godina. Poslije poraza na dvama izborima (1998. i 2002.), Klaus je napustio vodstvo stranke, ali je 2003. izabran za češkog predsjednika. Na tim je izborima pobijedio Zemana, koji je bio najavio svoj odlazak iz politike 2001. godine te se nije kandidirao na parlamentarnim izborima 2002. Dok je ČSSD prolazila kroz nestabilno razdoblje sa slabim liderima stranaka i vlade, nasljednik Mirek Topolánek predstavio se kao snažni oporbeni vođa. Unatoč tome, situacija se brzo promijenila 2005. godine, kad je novi premijer postao ČSSD-ov Jiří Paroubek (koji, međutim, još nije bio i šef stranke). Njegov stil, kako unutar stranke, tako i u koalicijskoj vladi i prema javnosti, priskrbio mu je nadimak "Buldožer".

U pokretu ANO2011, Babiš je igrao i igra vodeću ulogu, uključujući i kontrolu nad financijskim sredstvima za kampanje i rad stranke

Od početka Paroubekovog uspona, češka politika postala je vrlo personalizirana oko njega i Topoláneka. Takav razvoj događaja bio je vidljiv za vrijeme predizborne kampanje (uključujući i izvještavanje medija) i unutar stranaka, kako prije tako i poslije izbora 2006. Najbolji dotadašnji izborni rezultat koji su postigli i ODS (35,4 posto) i ČSSD (32,3 posto) pokazao je da je i društvo te izbore uglavnom doživljavalo kao dvoboj dviju stranaka, odnosno dvojice stranačkih lidera (Vodička i Cabada, 2011: 258-262). U osnovi, personalizacija je u drugoj polovici 2000-ih u još većoj mjeri karakterizirala češki stranački i politički sustav. Uz već spomenute *catch-all* stranke, pojavili su se i novi izazivački akteri koje su se promovirali kroz svoje vođe/osnivače. To je bio slučaj s protueuropskom desnicom na čelu s Janom Bobošíkovom (stranka Suverenost Jane Bobošíkove), kao i s populističkim pokretom koji je podupirao predsjedničke aspiracije Miloša Zemana – Stranka građanskih prava – Zemanovci (SPOZ). Jasne značajke personalizirane politike pokazivala je i nova centristička stranka Tolerancija – odgovornost – napredak 09 (TOP09), na čelu s kulturnim Karelom Schwarzenbergom, broj 33-34 - ožujak - lipanj 2018.

predstojnikom ureda predsjednika Havela i ministrom vanjskih poslova. I TOP09 i Suverenost predstavili su prilično jasne političke programe – prvi konzervativno-liberalni program, a drugi, kao jednoprobemska stranka, "zaštitu nacionalnog interesa". Što se tiče SPOZ-a, riječ je o prvoj relevantnoj političkoj stranci u češkoj politici koja se jasno temelji na svojem lideru, s obzirom da nije imala ni program ni ideologiju.

Parlamentarni izbori 2010.: rođenje nove politike

Sukob dvojice snažnih lidera, Topoláneka i Paroubeka, koji je trajao od 2005. do 2010., obilježio je razdoblje slabljenja obje *catch-all* stranke koje su dominirale češkom politikom od 1992. godine. To se jasno pokazalo na parlamentarnim izborima 2010. godine, kad su dvije potpuno nove stranke ušle u parlament – TOP09 i Javni poslovi (*Věci veřejné*, VV). ODS i ČSSD izgubili su oko 40 posto birača. KDU-ČSL i Stranka zelenih nisu uspjeli prijeći izborni prag od 5 posto. Jedino je KSČM ostala stabilna. Ti su izbori ujedno označili kraj Paroubeka kao lidera ČSSD-a (Topolánek je dao ostavku još prije izbora, nakon skandaloznog intervjua u kojem je istupio s politički nekorektnim govorom mržnje). Zbog događaja koji su uslijedili, potrebno je spomenuti i neuspjeh SPOZ-a na ovim izborima.

Godine 2010. po prvi su put uspjeh doživjele nove političke stranke, koje su se u potpunosti ili djelomično temeljile na personaliziranoj politici. Pod ovima "djelomičnima" mislimo na TOP09, čija je kampanja bila manje više poistovjećena s predstavljanjem Karela Schwarzenberga. Unatoč tome, stranka je nastala odvajanjem od KDU-ČSL, pa teško da možemo govoriti o novoj stranci. Stoga kao najvažniji slučaj nove politike moramo spomenuti Javne poslove (VV), stranku koja je uspjeh postigla na osnovi strategije nišnog marketinga i kratke, intenzivne kampanje s nekim vrlo specifičnim značajkama. VV je osnovana 2001. godine kao lokalna inicijativa. Godine 2006. VV je predstavila svoje kandidate za Senat u dvije praške četvrti i počela je rasti i poprimati nacionalni značaj. Na izborima za Europski parlament 2009., VV je osvojila skoro 2,5 posto glasova. Prijelomnom točkom u životu stranke može se smatrati izbor novog lidera, poznatog novinara Radeka Johna, u lipnju 2009. i suradnja s nekim istaknutim osobama iz češkoga javnog života. Usprkos tome, glavna osoba u stranci bio je vlasnik jedne od najvećih zaštitarskih tvrtki u Češkoj i vrlo kontroverzna osoba – Vít Bárta. Važan dio njegove političke strategije bilo je špijuni-ranje protivnika (Bureš, 2012: 145). Hloušek (2012: 325) smatra VV poduzetničkom strankom, a Bártu političkim poduzetnikom.

Stranka se služila nekim neuobičajenim komunikacijskim alatima. Na primjer, odluke su se u stranci donosile internim referendumom. Glasovati su mogli svi registrirani članovi VV-a (*véčkaři*). Poslije se ispostavilo da je Bárta manipulirao tim referendumima (Cabada, 2013a: 40-41). Stranka se predstavljala pragmatičnom i blago populističkom alternativom "korumpiranim dinosaurima".

Uz to, Bárta i John su u kampanji koristili i skupinu zgodnih žena, uključujući i golišavi kalendar s fotografijama tih članica stranke; takva inicijativa podsjeća na Silvija Berlusconi i njegov način sastavljanja kandidacijskih lista.

Na izborima 2010., VV je osvojila 10,9 posto glasova i 24 od ukupno 200 mjesta u Zastupničkom domu. U procesu formiranja nove vlade, VV je postala najvažnijom strankom, s "neograničenim" koalicijskim potencijalom. Lideri te stranke dobili su važna ministarstva (unutarnji poslovi, promet, obrazovanje, regionalni razvoj). Uskoro se pokazalo da svim tim resorima (osim regionalnog razvoja) izravno upravlja Bárta, ministar prometa. Već na lokalnim izborima 2010., stranka je podbacila i nije prešla izborni prag niti u jednom većem gradu (Cabada, 2013a: 41). Nekoliko mjeseci nakon izbora, VV je postala potpuno neprihvatljiva koalicijskim partnerima. Kao "točku bez povratka" potrebno je spomenuti otkriće takozvanog Etičkog kodeksa VV-a iz 2009. godine, u kojem Bárta govori o "međusobnoj povezanosti političke i gospodarske moći" (Hloušek, 2012: 329). Oba glavna lidera – Bárta i John – zamijenjeni su u vladi, a parlamentarna frakcija VV-a raskolila se. VV je u vladinoj koaliciji naslijedila manja frakcija novog imena Liberalna demokracija.

ANO2011 nije predstavio jasan program ni za parlamentarne izbore 2013. ni kasnije

Bárta je pokušao ponovo uspostaviti stranku kao potpuno populističku, i to u suradnji s novom personaliziranom strankom – Zorom izravne demokracije (*Úsvit*) Tomija Okamure – ali nije uspio. Ključna osoba u ovom novom projektu traženja – opet – niše na češkom političkom tržištu bio je turistički poduzetnik i glasnogovornik Udruženja turističkih agencija Tomio Okamura. On potječe iz braka Japanca i Čehinje te je zadnjih godina postao vidljivom osobom u češkom javnom životu i medijima. Na izborima za Senat 2012. godine, Okamura je ostvario uspjeh u izbornom okrugu Zlín. Kasnije je osnovao svoj pokret sa samo devet članova. Što se tiče programa Zore, najvidljiviji slogan bio je onaj o "izravnoj demokraciji", koji je obećavao promjene u zakonodavstvu koje bi omogućile uklanjanje s položaja političara, državnih službenika, sudaca itd. Osim tog pitanja, pokret (s Okamuroom kao jedinim vidljivim licem) razvio je populističku retoriku o štíćenju "običnih građana" od političkih elita, ali i od "asocijalnih" građana i migranata. Na parlamentarnim izborima u listopadu 2013., *Úsvit* je osvojio 6,88 posto glasova i 14 od ukupno 200 mandata. Paradoksalno, pokret je osvojio dvostruko više zastupničkih mjesta nego što je sâm imao članova.

Tijekom idućih 18 mjeseci, Okamura je učinio sve ne bi li zatvorio vrata novim članovima. Naposljetku je takvo ponašanje, zajedno sa zlorabom financijskih sredstava iz državnog proračuna namijenjenih stranci, rezultiralo otvorenom pobunom jedne frakcije protiv Okamure. On je izbačen iz tog pokreta te je osnovao novi, koji se također zasnivao na njegovoj osobnosti – Sloboda i izravna demokracija (SPD). Već dokazano učinkovitom naglasku na "izravnoj demokraciji" i populizmu koji ističe negativnu ulogu elita sada se, u situaciji migrantske krize u EU-u, pridružila i vrlo radikalna protumuslimanska i protumigrantska retorika. Na parlamentarnim izborima u listopadu

2017., SPD je bio četvrti, s 10,64 posto glasova. Okamura je postao potpredsjednik Zastupničkog doma i ostao je blizak predsjedniku Zemanu. Podržao ga je na predsjedničkim izborima u siječnju 2018. Sa svoje strane, Zeman je snažno podržavao ideju da se poslije izbora formira vlada od tri prosvjedne, ili čak protusustavske stranke – ANO-a, SPD-a i KSČM-a.¹

Kao što smo već spomenuli, stranka SPOZ predstavlja važan primjer personalizirane politike. Početkom 2013. godine, također zahvaljujući snažnoj podršci stranke, Zeman je postao prvi izravno izabrani predsjednik Češke. Nakon ostavke ODS-ovog premijera Petra Nečasa 16. lipnja 2013., Zeman je odlučio promijeniti SPOZ u predsjedničku stranku. Suprotno sastavu parlamenta – SPOZ nije imao nijednog zastupnika i samo jednog od ukupno 81 člana Senata – Zeman je imenovao takozvanu "tehničku" vladu pod vodstvom Jiříja Rusnoka, a većina članova vlade bila je povezana sa SPOZ-om. Vladi parlament nije izglasao povjerenje, no predsjednik ju je odlučio ostaviti na mandatu (Brunclík, 2017; Brunclík i Kubát, 2017; Hloušek, 2014). Jedini način da se političke stranke prestanu ponašati na taj način, na granici neustavnosti, bili su raspuštanje Zastupničkog doma i izvanredni izbori (Cabada, 2013b). SPOZ na izborima nije imao uspjeha i predsjednik je oslabio svoje veze s tom strankom; između ostalog, tražio je da se iz njenog naziva izbriše njegovo ime: stranka je od SPOZ-a postala SPO. Unatoč tome, mnogi članovi SPOZ-a još uvijek su oko njega u Praškom dvorcu,² tvoreći tako specifičan centar moći u češkoj politici. Uz to su generalni dovoljno sredstava za Zemanovu drugu predizbornu kampanju u siječnju 2018. i pomogli mu oko reizbora (Cabada, 2018).

Fenomen Andreja Babiša

Kao što je gore pokazano, tendencije prema personaliziranoj i/ili osobnoj politici (Cabada i Tomšić, 2016) postojale su u češkom stranačkom sustavu već i prije 2010. godine, a izbori te godine "samo" su ih unaprijedili lošim rezultatima prve poduzetničke stranke (Hopkin i Paolucci, 1999) u zemlji. Uspjeh VV-a pokazao je da ta strategija može funkcionirati, što je ohrabrilo i druge političke poduzetnike, kao u slučaju Okamure.

Unatoč tome, izvanredni izbori 2013. doveli su u parlament novi i dosad najuspješniji politički pokret vidljivo temeljen na jednoj osobi – "Da 2011." (ANO 2011), odnosno Akciju nezadovoljnih građana 2011. Taj je pokret utemeljio jedan od najvažnijih čeških oligarha, Andrej Babiš. Babiš je slovačkog podrijetla. Sedamdesetih godina studirao je međunarodno poslovanje, a poslije je u inozemstvu radio za komunistički režim. Sumnja se da je osamdesetih surađivao s komunističkom tajnom policijom; on te navode poriče, ali je slovačko pravosuđe više puta odbilo njegove tužbe za klevetu. Nakon demokratske tranzicije, Babiš je pokrenuo posao na području kemijske industrije i poljoprivrede i postao jedan od najbogatijih čeških građana. Njegovo carstvo obuhvaća oko 250 tvrtki. U pokretu ANO2011, Babiš je igrao i igra vodeću ulogu, uključujući i kontrolu nad financijskim sredstvima za kampanje i rad stranke. Prema tome, on nije samo lider poduzetničke stranke, već i svemoćni politički poduzetnik (Olteanu i de Nève, 2014). Što se tiče članstva i kandidata, Babiš je kao kandidate često dovodio menadžere iz svojih tvrtki; tako je stvorio pravu stranku biznismena. Osim njih, na izborne je

Tablica 1. Izbori za češki Zastupnički dom, 2010.-2017.

Stranka	Glasovi	Mandati	Glasovi	Mandati	Glasovi	Mandati
Češka socijaldemokratska stranka (ČSSD)	22,08	56	20,45	50	7,27	15
Građanska demokratska stranka (ODS)	20,22	53	7,72	16	11,32	25
Tolerancija, odgovornost, napredak (TOP09)	16,70	41	11,99	26	5,31	7
Komunistička partija Češke i Moravske (KSČM)	11,27	26	14,91	33	7,76	15
Javni poslovi (VV)	10,88	24	-	-	-	-
Aktivnost nezadovoljnih građana (ANO 2011)	-	-	18,65	47	29,64	78
Kršćansko-demokratska unija (KDU-ČSL)	-	-	6,78	14	5,80	10
Zora izravne demokracije Tomija Okamure	-	-	6,88	14	-	-
Piratska stranka	-	-	-	-	10,79	22
Sloboda i izravna demokracija Tomija Okamure	-	-	-	-	10,64	22
Gradonačelnici i neovisni kandidati (STAN)	-	-	-	-	5,18	6

liste stavio i glumce, lokalne menadžere, rektore i dekane itd. Na svakim izborima on osobno kontrolira sve liste. Na kongresu pokreta u veljači 2017. usvojene su izmjene i dopune statuta, kojima se Babišu daje pravo veta na bilo kojeg kandidata na bilo kojim izborima.

ANO2011 nije predstavio jasan program ni za parlamentarne izbore 2013. ni kasnije. Babiš i njegovi pristaše ponudili su populističku, protupolitičku retoriku u kojoj se sve političare naziva kleptokratima i naglašava se da on nije političar. Državom bi trebalo upravljati kao tvrtkom, smatra Babiš. Popularan je njegov slogan "Mi nismo političari, mi vrijedno radimo" (*Nejsme jako političi, makáme*) (Havlík i dr, 2014: 61).

Tijekom cijelog mandata od 2013. do 2017. godine, ANO2011 je kao član vlade naglašavao da oni nisu politička stranka i da njegovi članovi, uključujući njihovog lidera, nisu političari

Na parlamentarnim izborima 2013. godine, ANO2011 je osvojio drugo mjesto s 18,65 posto glasova, svega 1,8 posto manje od pobjedničke stranke ČSSD-a. Zajedno s tom strankom i uskrnulim KDU-ČSL-om, formirali su vladu na čelu s Bohuslavom Sobotkom (ČSSD). Babiš je postao potpredsjednik vlade i ministar financija. Sukob interesa u kojem se on nalazi ne kritizira samo oporba; Babiš je istovremeno ministar financija i jedan od najvećih vlasnika tvrtki i biznismena u Češkoj.

U međuvremenu, Babiš je svoje carstvo proširio i na medije, djelomično i prije izbora 2013. Tu prije svega moramo spomenuti medijsku grupu MAFRA, koja uključuje *mainstream* novine broj 33-34 - ožujak - lipanj 2018.

Danas (Dnes) i *Lidové noviny*, te novine *Metro* i internetske portale *idnes.cz* i *lidovky.cz* (Havlík i dr, 2014: 76). Kasnije je tome pridodao i *mainstream* radio *Impuls* i elektroničku televiziju *playtvak.cz*. Kako naglašavaju Havlík i dr. (2014: 77), važni zapadni mediji *Spiegel* i *FAZ* još su prije izbora 2013. usporedili Babiša s Berlusconiem. Isto tako, utjecajni časopis *Foreign Policy* nazvao je Babiša "Babisconi" u travnju 2015. godine (Cichowlas i Foxall, 2015).

Babiš je u vladi postao dominantan. Prema nekim promatračima – kao da imamo dva premijera. To podupire i ponašanje predsjednika Zemana, koji je podržao Babiševu namjere da u budućnosti ponudi jednostranačku vladu koju bi formirao ANO2011. Babiš je više puta napomenu da u koaliciji ne može provesti svoju strategiju vođenja države poput tvrtke i prema članovima vlade često se ponašao kao prema oporbi, kritizirajući koalicijske partnere kao "tradicionalne stranke". Tijekom cijelog mandata od 2013. do 2017. godine, ANO2011 je kao član vlade naglašavao da oni nisu politička stranka i da njegovi članovi, uključujući njihovog lidera, nisu političari. Unatoč nelogičnosti takvih izjava, ANO2011 je tijekom cijeloga mandata imao stalnu potporu javnosti od oko 30 posto, što je potvrđeno i na izborima u listopadu 2017. Na europskoj razini, ANO2011 je pronašao nišu u liberalnom taboru (iako je u mnogim segmentima ne-liberalna stranka jednog čovjeka).

Izborni potres 2017. i destabilizacija češke politike

Kao što smo već spomenuli, Babiš i njegov pokret postigli su uspjeh sa svojom strategijom distanciranja od "tradicionalne" politike. Babiš se predstavio kao neideološki profesionalni menadžer koji sve važne probleme može rješavati učinkovitije nego tradicionalni političari. Takva pozicija se vidljivo poklapa s pozicijom predsjednika Zemana, koji u vladi više voli "profesionalce" od "političara" (stranačkih ljudi); da budemo cinični, čini se da Zeman smatra da je najbolja profesija članstvo u

"njegovoj" stranci SPOZ. Važno je to da su Babiševi, Zemanovi, Okamurini itd. napadi na "tradicionalne političare" rezultirali uspjehom protupolitičkih, protusustavskih i/ili prosvjednih stranaka 2017. godine, kako se to vidi u *Tablici 1* koja prikazuje izborne rezultate 2010., 2013. i 2017. godine.

Kao što možemo vidjeti, Babiš i njegov pokret dobili su skoro 30 posto glasova i osvojili skoro 40 posto mandata; novi Okamurin pokret dobio je skoro 11 posto glasova. Treba spomenuti i Piratsku stranku, kao stranku snažnog prosvjednog profila, iako se pokušavaju predstaviti kao ultraliberalni, ali prodemokratski akter. Dodajmo još k tome da je KSČM izubila polovicu glasova, ali je sa svojih 15 mandata postala jednim od najatraktivnijih partnera za Babiša i ANO-a. U situaciji s 9 relevantnih stranaka i atomiziranim parlamentom, Babiš je očito postao dominantan akter, ali bez pozitivnog koalicijskog potencijala. Blok desnih stranaka (ODS, KDU-ČSL, TOP09) plus neideološki STAN jasno su dali do znanja da nisu zainteresirani za suradnju s oligarhom; KDU-ČSL je neko vrijeme nudio suradnju na temelju prethodne koalicije, ali bez Babiša kao člana vlade. Razlog za distanciranje od Babiša nije samo strah od njegove dominacije i oligarhijskih tendencija, već i postojeći sudski postupci koji se vode protiv njega zbog zloupotrebe sredstava iz kohezijskih fondova.

Unatoč tome, u zamjenu za potporu na predsjedničkim izborima, predsjednik Zeman imenovao je Babiša premijerom u prosincu 2017. te još jednom početkom lipnja.³ Babiš je pokušao formirati manjinsku vladu s ČSSD-om i dobiti potporu KSČM-a. To zorno pokazuje da Babiš nije sposoban za kompromise u politici i da je njegov politički stil strogo autoritaran. Te tendencije jasno su vidljive u ANO-u; u posljednjih osam mjeseci, neka istaknuta imena tog pokreta napustila su politiku, navodeći svoje nezadovoljstvo nepostojanjem debata i jasno izražene predanosti demokraciji unutar pokreta. Babiš smatra da bi najbolji alat za djelotvorno upravljanje bilo pretvaranje češke politike u politiku većinskog tipa; po njemu, najvažnija cijena takve promjene bila bi mijenjanje razmjernog izbornog sustava u većinski. Babiš je i za to dobio snažnu potporu predsjednika Zemana. Po našem mišljenju, takva bi promjena simbolizirala idući – ujedno i prvi "nedefinirani" – korak prema "orbanizaciji" Češke.

Bilješke

- 1 Više od osam mjeseci nakon izbora, još uvijek u Češkoj nemamo vladu kojoj bi bilo izglasano povjerenje. U ovom radu nećemo analizirati i/ili komentirati procese koji još traju.
- 2 Službena rezidencija češkoga predsjednika.
- 3 Vladi sastavljenoj samo od članova i predloženika ANO-a nije izglasano povjerenje u parlamentu 16. siječnja 2018.

Literatura

Brunclík, Miloš (2017) Presidential Cabinet: A Symptom of a Crisis of Parliamentary Regime. U: Říchová, Blanka; Kubicki, Radosław i Walter, Aaron (ur.) *Rethinking the Presidency: Challenges and Failures* (str. 117-134). Trnava: Sveučilište Sv. Ćirila i Metoda u Trnavi.

Brunclík, Miloš i Kubát, Michal (2017) *Kdo vládne Česku? Poloprezidentský režim, přímá volba a pravidla hry*. Brno: Barrister & Principal.

Bureš, Jan (2012) Volby 2010 v České republice: fenomén nových stran TOP09 a VV. *Politics in Central Europe* 8 (2): 141-151.

Cabada, Ladislav (2018) Parlamentní nebo prezidentský? Český politický systém po zavedení přímé volby prezidenta. U: Just, Petr i Brunnerová, Olga (ur.) *Dobývání Hradu: česká prezidentská volba 2018*. Prag: MUP Press (u přípravě).

Cabada, Ladislav (2013a) Strany jednoho tématu v českém stranickém systému. U: Cabada, Ladislav i sur. (ur.) *Strany jednoho tématu ve střední Evropě* (str. 21-43). Plzeň: Aleš Čeněk.

Cabada, Ladislav (2013b) Parties with No Members? How to Ensure Political Participation in East Central Europe. U: Demetriou, Kyriakos N. (ur.) *Democracy in Transition: Political Participation in the European Union* (str. 77-94). Heidelberg, New York, Dordrecht i London: Springer.

Cabada, Ladislav; Hloušek, Vít i Jurek, Petr (2014) *Political Parties in East Central Europe*. Lanham: Lexington Books.

Cabada, Ladislav i Krašovec, Alenka (2012) Podobnost institucionálních výběrů a podobnost výsledků? Příklad Slovinska a České republiky. *Politics in Central Europe* 8 (2): 52-80.

Cabada, Ladislav i Tomšič, Matevž (2016) The rise of person-based politics in the new democracies: the Czech Republic and Slovenia. *Politics in Central Europe* 12 (2): 29-50.

Cichowlas, Ola i Foxall, Andrew (2015) Now the Czechs Have an Oligarch Problem, Too. *Foreign Policy* 10. travnja. <https://foreignpolicy.com/2015/04/10/now-the-czechs-have-an-oligarch-problem-too-andrej-babis/> Pristupljeno 1. lipnja 2018.

Havlík, Vlastimil i sur. (2014) *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. Brno: IIPS i Muni Press.

Havlík, Vlastimil i Hloušek, Vít (2013) Czech Political Parties, Their Functions and Performance: Assessing Czech Party Politics. *Scientia and Societas* 9 (1): 121-143.

Hloušek, Vít (2012) Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy. *Czech Journal of Political Science* 19 (4): 322-340.

Hloušek, Vít (2014) Is the Czech Republic on its Way to Semi-Preidentialism? *Baltic Journal of Law and Politics* 7 (2): 95-118.

Hloušek, Vít i Kopeček, Lubomír (2012) *Záchrana státu? Úřednické a polopolitické vlády v České republice a Československu*. Brno: Barrister & Principal.

Hloušek, Vít i Pšeja, Pavel (2009) Europeanization of Political Parties and the Party System in the Czech Republic. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 25 (4): 513-539.

Hopkin, Jonathan i Paolucci, Caterina (1999) The business firm party model of party organisation: Cases from Spain and Italy. *European Journal of Political Research* 35 (3): 307-339.

Krašovec, Alenka i Cabada, Ladislav (2013) Kako smo si različni: značilnosti vladnih koalicij v Sloveniji, Češki republikli in na Slovaškem. *Teorija in praksa* 50 (5-6): 23-41.

Olteanu, Tina i de Nève, Dorotheé (2014) Business Firm or rather Businessman Parties? Political Entrepreneurs in Action. http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_33739.pdf Pristupljeno 1. lipnja 2018.

Vodička, Karel i Cabada, Ladislav (2011) *Politický systém České republiky*. Prag. Portál. ■